

Jerzy Woźniak

Bóg Ojciec a Maryja w literaturze syryjskiej

Salvatoris Mater 1/2, 223-231

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Patrystyczna literatura syryjska w ramach patrologii orientalnej obejmuje, począwszy od drugiego wieku, stosunkowo najwięcej zabytków piśmiennych myśli chrześcijańskiej. Kościół syryjski będący pod mocnym wpływem chrześcijaństwa palestyńskiego, kultury greckiej i perskiej uległ z biegiem czasu podziałom na jakobitów, nestorianów, melkitów, maronitów, asyryjczyków, chrześcijan obrządku malabarskiego i malankarskiego w Indiach.

Mariologii syryjskiej poświęcili swoje prace następujący autorzy: M. Gordillo¹, L. Hammersberger², P. Krueger³, I. Ortiz de Urbina⁴, C. Vona⁵, E. Beck⁶, a w Polsce W. Kania⁷ i J. Woźniak CM⁸.

Ojcowie syryjscy zajmowali się zwłaszcza problemem *Theotokos*, czyli Bożego Macierzyństwa, przywilejami Maryi i Jej świętością, kultem Maryi w liturgii. Relacji Maryi do Boga Ojca nie poświęcono specjalnego dzieła i dlatego musimy pozbierać „okruszyny” mariologiczne z różnych utworów.

Jerzy Woźniak CM

1. *Ody Salomona*

Ody Salomona są zbiorem 42 pieśni pochodzenia judeochrześcijańskiego napisanych w języku greckim lub hebrajskim w latach 70-125 po Chr. w Antiochii lub Edessie. Nie wyklucza się pochodzenia syryjskiego, gdyż 40 pieśni zachowało się w języku syryjskim. *Ody Salomona* są wzorowane na psalmach biblijnych, a pod względem treści są zbliżone do teologii Ewangelii Janowej. Akcentują dobroć i łaskawość Boga oraz jedność Ojca i Syna. Oda XIX uchodzi za maryjną i podajemy jej przekład za I. Ortiz de Urbina⁹:

Bóg Ojciec a Maryja w literaturze syryjskiej

SALVATORIS MATER
1(1999) nr 2, 223-231

¹ M. GORDILLO, *Mariologia orientalis*, Roma 1954; *La maternidad de Maria en la teologia de la Iglesia nestoriana*, „Estudios Marianos” 8(1949) 345-363.

² L. HAMMERSBERGER, *Die Mariologie der ephremischen Schriften*, Innsbruck 1938.

³ P. KRUEGER, *Die Frage der Erbsundigkeit im Schriftum des Jacobs von Sarug*, „Ostkirchliche Studien” 1(1952) 187-207; TENZE, *Die Immaculata – Frage bei den syrischen Kirchenvätern*, w: *Virgo Immaculata IV*, Roma 1955, 46-84.

⁴ I. ORTIZ DE URBINA, *La Mariologia nei Padri siriaci*, „Orientalia christiana periodica” 1(1935) 100-110; TENZE, *Patrologia syriaca*, Roma 1965²; TENZE, *La Vergine nella teologia di S. Epifanio*, w: *Syposium Syriacum 1972* („Orientalia christiana analecta”, 197), Roma 1974, 65-104; TENZE, *Maryja w patrystyce syryjskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 11(1983) 95-169.

⁵ C. VONA, *Omelia mariologiche di S. Giacomo di Sarug*, Roma 1953.

⁶ E. BECK, *Die Mariologie der echten Schriften Ephraems*, „Oriens Christianus” 40(1956) 22-40.

1. Ofiarowano mi kielich pelen mleka i wypilem go smakując słodycz Ojca.
2. To Syn jest kielichem, karmiony mlekiem jest Ojciec, karmiącym zaś jest Duch Święty.
3. Bo Jego piersi były pełne, a nie byłoby dobrze gdyby ten pokarm wylał się na darmo.
4. Otworzył swe łono Duch Święty i zmieszał mleko z obu piersi Ojca.
5. I to, co zmieszane, dał światu, który o tym nie wiedział.
6. Przyjęło je łono dziewicy i poczęła i porodziła.

Przytoczone wyżej wiersze obracają się wokół symbolu Bożego mleka oznaczającego Chrystusa. To mleko płynie z obu piersi Ojca i zmieszane zostało przez Ducha Świętego, a dane światu w czasie Wcielenia. Dziewica poczęła Syna – Mleko, wlane przez Ducha Świętego do Jej łona, wydając Go na świat i stając się Matką – Dziewicą¹⁰.

Mleko płynące z piersi Ojca w kierunku łona Dziewicy w naszej interpretacji chrześcijańskiej oznacza inicjatywę zbawczą Ojca niebieskiego, który wybrał Maryję na Matkę dla swego umiłowanego Syna Jezusa.

2. Afrahat

Afrahat, perski mędrzec pozostawił nam 23 homilie napisane w latach 335-345, w których spotykamy kilkanaście wypowiedzi o Maryi. Jedna z nich¹¹ O *poście* (De ieiunio) koresponduje z naszym tematem:

Gabriel przedstawił Bogu modlitwy Zachariasza, kiedy zwiastował mu narodzenie Jana. Rzekł bowiem do Zachariasza: Twoje błaganie zostało wysłuchane przez Boga. Gabriel przedstawił prośby

⁷ W. KANIA, *Efrem-Cyryllonas-Balaj, Wybrane pieśni i poematy syryjskie* (Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, 11), Warszawa 1973; TENŻE, *Maryjność Ojców Syryjskich*, „Vox Patrum” 8(1988) z. 15, 939-950; TENŻE, *Recepcja hymnów maryjnych św. Efrema w tradycji bizantyjskiej*, „Vox Patrum” 10(1990) z. 18, 191-198.

⁸ J. WOŹNIAK, *Mariologiczna myśl Afrahata*, „Vox Patrum” 10(1990) z. 19, 681-685.

⁹ I. ORTIZ DE URBINA, *Maryja...*, 99.

¹⁰ Por. TAMŻE, 100.

¹¹ I. PARISOT, *Aphraatis Demonstrationes*, w: *Patrologia Syriaca*, t. 1, Paryż 1894, kol. 129.

Maryi Bogu i zwiastował Jej narodzenie Chrystusa mówiąc: Znalazłaś łaskę u Boga. Maryja znalazła łaskę dzięki postowi i osobliwej modlitwie.

Interesujące nas wyrażenie „Znalazłaś łaskę u Boga” jest cytatem z Ewangelii św. Łukasza 1, 30 (*eskaht taibuto qdem aloho*). Syryjskie wyrażenie *aloho* jest przekładem greckiego *Kyrios* i wskazuje na pierwszą osobę Trójcy Świętej, czyli Boga Ojca. Osoba Boga Ojca jest tutaj domyślnie zawarta. Omawiany cytat biblijny „znalazłaś łaskę” wskazuje najpierw na opatrnościową inspirację łaski pochodzącą od samego Stwórcy, dzięki której Bóg Ojciec zlecił misję macierzyństwa Bożego tylko Maryi.

Afrahat komentuje wypowiedzi archanioła Gabriela, akcentując element psychologiczny, czyli podmiotowy, w relacji do łaski, wskazujący na wysiłki ascetyczne Maryi: *Dzięki postowi i osobliwej modlitwie*. Jak widzimy inicjatywa Boga Ojca - idąca z góry - wzięła pod uwagę podmiot, czyli osobliwą świętość Maryi.

3. *Liber Graduum*

Liber Graduum czyli *Księga stopni* (syr. *Ktaba d-massqata*) składa się z 30 konferencji napisanych ok. 450 roku w Mezopotamii przez syryjskich ascetów. *Liber Graduum* w mowie 18 zawiera jedną wypowiedź, która koresponduje z naszym tematem¹²: *Spójrz w jaki sposób rozradowała się w duchu swoim [Maryja] i rozweseliła się w umyśle swoim, ponieważ znalazła łaskę i miłosierdzie u Pana.*

Wyrażenie „znalazła łaskę” odnosi się do wypowiedzi Gabriela (Łk 1, 30), a dodane wyrażenie „miłosierdzie” wskazuje na Bożą interwencję, w tym przypadku Boga Ojca, w dzieje świata i Maryi.

4. Święty Efrem

Św. Efrem żyjący w latach 306-373 był diakonem i nauczycielem w Nisibis i Edessie. Należy do największych pisarzy syryjskich wczesnego chrześcijaństwa. Najbogatszymi w treści mariologiczne są następujące dzieła św. Efrema: *Komentarz do Diatessaronu*, *Hymny o Narodzeniu*, *Pieśni Nisibijskie*, *O dziewictwie*, *Hymny o Kościele*, *Hymny o wierze*, *Hymny o chlebie praśnym*, *O ukrzyżowaniu*, *O zmartwychwstaniu*. Św. Efrem ze szczególnym mistrzostwem używa sym-

¹² M. KMOŠKO, *Liber Graduum*, w: *Patrologia syriaca*, t. 3, Paryż 1926, kol. 441.

boli i kontrastów dla ukazania głębi tematów teologicznych. Największe zainteresowanie wzbudziły u niego Boskie Macierzyństwo NMP, Jej dziewictwo i Jej rola jako nowej Ewy.

W *Komentarzu do Diatessaronu*¹³ św. Efrem w następujący sposób zastanawia się nad relacją Maryi do Boga Ojca w scenie Zwiastowania: *Duch Święty przyjdzie i moc Najwyższego osłoni cię. Dlaczego Anioł nie wspomniał imienia Ojca, ale imię Jego mocy (Najwyższy) i mocy Ducha Świętego? Chyba że przyszedł on jako architekt dzieł, wznosząc budowlę upadającą i swoim żarem Duch uświęcił budowlę skażone.*

Tytuł „Najwyższy” jest synonimem Boga Ojca, który został nazwany architektem podnoszącym świat i człowieka z ruin. Dalej Efrem zauważa¹⁴, że Bóg Ojciec przyszedł rzucić ogień na osty i ciernie zamieszkując w łonie, oczyszczając je i uświęcając miejsca bólu rodzenia i złorzeczenia. (Por. Rdz 3, 16. 18).

Przez nawiązanie do starotestamentowego obrazu z Księgi Rodzaju Efrem sugeruje aktywny udział Boga Ojca we Wcieleniu.

W kazaniach na Wielki Tydzień¹⁵ tak wypowiada się na temat natur w Chrystusie: *Jeden jest On w swoim bóstwie i w swoim człowieczeństwie bez podziału. Nie dwaj, lecz tylko jeden jest od Ojca i od Maryi.*

Początek cytatu wskazuje na monofizytyzm Autora. Interesujące nas wyrażenie: *Nie dwaj lecz jeden jest od Ojca i od Maryi* można rozumieć, że chodzi tutaj o jedno bóstwo i dwie natury – boską od Ojca i ludzką od Maryi. Tak bliskie zestawienie Maryi z Bogiem Ojcem wskazuje na funkcję Maryi w dziele odkupienia i Jej doniosłą rolę we Wcieleniu.

W mowie św. Efrema, wydanej przez E. Becka¹⁶ wśród dodatków uzupełniających jego *opus vitae*, czyli wszystkie dzieła św. Efrema spotykamy interesujący nas cytat, w którym Elżbieta pozdrawia Maryję słowami: *Witaj wspaniała, któraś porodziła owoc Ojca.*

Wyrażenie „owoc Ojca” w sensie teologicznym wskazuje na jedność Boga Ojca i Jezusa Chrystusa, podkreśla interwencję Ojca w dziele Wcielenia i zaprzecza udziałowi męża Maryi – św. Józefa.

¹³ L. LELOIR, *Ephrem de Nisibe. Commentaire de l'Évangile concordant ou Diatessaron* (Sources Chrétiennes, 121), Paryż 1996, 57.

¹⁴ TAMŻE.

¹⁵ E BECK, *Ephraem Syrus. Sermones in Hebdomadam Sanctam* (Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, 413), Louvain 1979, 92.

¹⁶ E. BECK, *Nachtrage zu Ephraem Syrus* (Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, 362), Louvain 1975, 31.

5. Hymny o Błogosławionej Maryi

Kodeks liturgiczny z Egiptu (X w.) zawiera 19 hymnów o Błogosławionej Maryi, które są przypisywane św. Efremoni¹⁷. Przetłumaczył je szczęśliwym trafem Alfons Bielenin, działający w Krakowie na wydziale teologicznym w latach międzywojennych i po II wojnie światowej jako filolog biblijny i orientalista. Hymny w jego przekładzie zostały wykorzystane w przekładzie artykułu I. Ortiz de Urbiny¹⁸. W niniejszym opracowaniu będziemy cytować fragmenty i komentować je.

Hymn I, wiersz 7:

*Niech się weselą kapłani
W Błogosławionej Dziewicy
Która na klęczkach zrodziła Arcykapłana wielkiego
Co sam się za nas stał Żertwą
Będąc Ofiarą – przejednał
Ojca swego Niebieskiego.*

Przytoczona wyżej strofa podkreśla charakter ofiarny i pasyjny życia Boskiego Zbawiciela, który przez swoje czyny zbawcze, a zwłaszcza przez Mękę pojednał grzeszną ludzkość z Ojcem Niebieskim.

Hymn VII, strofa 1:

*Przybądźcie, o mędrzy!
Podziwiajmy wspólnie Matkę i Dziewicę
Dawidową Córę
Najpiękniejszą z niewiast
Podziwiamy okręt
Którego wspomnienie
Radość w duszy nieci
On dźwiگاł Zwiastuna
Wiadomości Ojca.*

Interesuje nas tutaj wyrażenie „Zwiastun wiadomości Ojca”, które niewątpliwie oznacza osobę Archanioła Gabriela przynoszącego Maryi „Wiadomości Ojca”, czyli życzenie i prośbę Ojca niebieskiego, aby Maryja spełniła misję Matki Syna Bożego. Niejasne

¹⁷ TH. LAMY, *Sancti Ephraemi Syri Hymni et Sermones*, t. 2, Mechlinae 1886, kol. 517-642.

¹⁸ I. ORTIZ DE URBINA, *Maryja...*, 137-150.

jest określenie „okręt”, występujące w kontekście posłannictwa Archanioła Gabriela.

Hymn VII, strofa 2:

*Dusza Niepokalanej
Zdumienie obudza
Albowiem Jej umysł
Z radością, z dnia na dzień
Bogu chwałę dawał.*

Wymieniona strofa podkreśla psychologię duszy Matki Bożej, czyli bogactwo Jej wnętrza. Interesujące nas zdanie: *Jej umysł z radością, z dnia na dzień, Bogu chwałę dawał* wskazuje na Osobę Boga Ojca, do którego Maryja codziennie zanosila modlitwę wewnętrzną.

Hymn X:

*Będąc Synem Boga Ojca
Jesteś i Synem Maryi.
Jednym jesteś Słowem Bożym
Zrodzon z Maryi nad naturę [kejana]
I z Ojca według natury [kejanait].*

Występują tutaj dwie paralele – Syn Boga Ojca i Syn Maryi oraz zrodzony nad naturę i według natury. Pierwsza paralela wskazuje na identyfikację Syna Maryi z Synem Boga Ojca, a druga - wskazuje na godność Maryi, gdyż to, co się z niej zrodziło, przekracza prawa natury.

Hymn XVII:

Hymn XVII jest najdłuższy i zawiera 54 zwrotki. Niektóre z nich korespondują z naszym tematem. Hymn XVII jest ułożony w formie dialogu między aniołem a Dziewicą.

Strofa 13:

*Upodobało się Bogu Najwyższemu
By zamieszkać w Tobie.*

Wyrażenie „Bóg Najwyższy” wskazuje również na osobę Boga Ojca, który w Maryi będzie obecny w sposób szczególny.

Strofa 21:

*Miejsce umówione
Wskazał mi sam Ojciec
Ażeby Ci przyniósł
Wdzięczne pozdrowienie
Ze własny Syn Jego
Zjawi się na ziemi
Z żywota Twojego
Więc przeciwko temu nie stawiaj przeszkody.*

Wypowiedź anioła podkreśla przekonanie Kościoła Syryjskiego, że misja zwiastowania pochodzi od Ojca Niebieskiego i umiłowanie Maryi przez Boga Ojca.

Strofa 23:

*Zastępy niebieskie
Drżą na Jego Słowo
Skoro wyda rozkaz
Nie wnoszą sprzeciwu
Jakoż się nie lękasz
Badać woli Ojca.*

Strofa 24:

*Jestem o mój Panie
Cała niespokojna
I lęk mnie ogarnia
Strach mi nie dozwala
Trudności rozwiązać.*

Strofa 25:

*Miłość Ojca chciała
Ażebyś w dziewictwie
Syna porodziła
Słusznym przeto będzie
Byś się uciszyła
I mocno wierzyła
Wszak nie można woli
Ojca się sprzeciwiać.*

Przytoczone wyżej trzy strofy wskazują na dystans Boga Ojca wobec stworzenia, kiedy mowa jest o zastępach niebieskich. Ma-

ryja, na pozór spokojna, przedstawia powody swego lęku. Syryjczycy wskazali na motyw Wcielenia, którym była miłość Ojca. I ta miłość zapragnęła, ażeby Maryja w dziewictwie porodziła Jezusa.

Strofa 35:

*Od Ojca zostałem posłany do Ciebie
By przynieść wiadomość
Że miłość niezmierna
Ojca zniewoliła
Ażeby Syn Jego
Zamieszkał w Twym łonie
Oraz by Duch Święty
Odpoczął na Tobie.*

Wyrażenie „miłość niezmierna Ojca zniewoliła” jeszcze bardziej podkreśla stopień zaangażowania Ojca niebieskiego w dzieło zbawienia w porównaniu ze strofą 25.

6. Jakub Sarug

Jakub Sarug (451-521) syryjski poeta i pisarz kościelny, biskup Batny koło Edessy, wreszcie eremita, w swych homiliach z emfazą głosił Dziewictwo Matki Bożej. W jednej z nich spotykamy interesujący nas fragment¹⁹: *Bóg zechciał zamieszkać w Maryi, która była bez grzechu. Nie było niewiasty piękniejszej i cudowniejszej. Dlatego wybrał ją Ojciec dla Syna.*

7. Balaj

Balaj, syryjski poeta religijny (+460) jest autorem między innymi hymnów liturgicznych bogatych w treści mariologiczne. W jednym z nich, z którego cytujemy jedną strofę, wyraża podziw dla Matki Bożej:²⁰

*Niech będzie Ojciec pochwalon
Co zesłał Jednorodzonego
I zjawił się w łonie Maryi
I który uwolnił nas z błędu
I który wywyższył jej pamięć
Tak w niebie jak i na ziemi.*

¹⁹ P. BEDJAN, *S. Martyrii qui et Sahdona, quae superssunt omnia*, Paryż 1902, 622.

²⁰ I. ORTIZ DE URBINA, *Maryja...*, 136.

Balaj podkreśla inicjatywę i zaangażowanie Boga Ojca w dzieło Wcielenia, którego skutkiem stało się rozślawienie Maryi w niebie i na ziemi.

Ks. dr Jerzy Woźniak CM
Uniwersytet Jagielloński (Kraków)

ul. Św. Filipa 19
PL - 31-150 Kraków

Relazione Dio Padre e Maria nella letteratura siriana

(Riassunto)

Abbiamo rilevato le relazioni di Maria verso Dio Padre nella patristica siriana facendo riferimento ai seguenti scrittori: Afrahat, Sant'Efrema, Giacomo Sarug, Balaj; abbiamo anche preso in considerazione l'apocrifo dell'*Ode di Salomone*.

I suddetti autori misero in rilievo l'amore del Padre Celeste a Maria e posero l'attenzione alla risposta a tale amore - espressa in preghiera, digiuno e purezza dell'anima, grazie alla quale era prediletta da Dio.

Nell'immagine del latte scorrente dal seno del Padre (*Odi di Salomone*) che è Gesù, fu presentata l'iniziativa salvifica di Dio Padre nell'Incarnazione.

Questo intervento salvifico di Dio Padre lo rileva anche il *Liber Graduum*, che ribadisce la grazia e la misericordia del Padre mostrate a Maria.

Sant'Efrema sottolinea che Maria concepì grazie all'intervento del Padre e non con la partecipazione del marito - San Giuseppe. Anche negli *Inni* attribuiti a Sant'Efrema si possono trovare le frasi riguardanti l'iniziativa salvifica di Dio Padre nell'Incarnazione e l'amore del Padre come motivo dell'Incarnazione.